

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання державної політики щодо впровадження на території України електронного бізнесу. Визначено поняття е-бізнесу в контексті його співвідношення із суміжними категоріями «електронна комерція» та «електронне урядування», зазначено відмінності вказаних понять. Досліджено окремі аспекти європейського досвіду створення електронного уряду. Авторкою висвітлено існуючі напрями державної політики у сфері е-рядування та е-бізнесу та кроки, зроблені державою на шляху до електронізації надання адміністративних та інших послуг, ведення бізнесу та управління ним.

Ключові слова: електронний бізнес, електронна комерція, електронне урядування, державна політика.

Постановка проблеми. З розвитком і поширенням Інтернету все більше країн світу усвідомлюють потребу в правовому регулюванні відносин, що виникають із використанням всесвітньої мережі, та чітко визначеній державній політиці щодо цього. Передусім це зумовлено тим, що завдяки потужним темпам розвитку Інтернет сприяє революційним перетворенням в усіх сферах суспільного життя. Інтернет уже став потужним фактором соціального, освітнього та культурного розвитку, надаючи нові можливості як державним органам, так і звичайним громадянам, усуваючи бар'єри до створення та поширення матеріалів, пропонуючи загальний доступ до джерел цифрової інформації, кількість яких постійно збільшується.

Такий інтенсивний та всеохоплюючий розвиток мережі Інтернет дає можливість говорити про становлення електронного суспільства, в якому практично всі сфери життя частково або повністю імплементовані у віртуальний простір або ж потребують в подальшому такої імплементатії.

Мета даної роботи – загальне дослідження природи поняття «електронний бізнес» та аналіз стану державної політики у вказаній сфері на шляху його становлення в Україні. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити взаємопов'язані завдання: 1) окреслити поняття е-бізнесу в контексті його співвідношення з поняттями е-рядування та електронної комерції; 2) дослідити європейський досвід політики електронізації бізнес-процесів; 3) проаналізувати існуючий стан реалізації вітчизняної державної політики в досліджуваній сфері.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі правові дослідження щодо державної політики у сфері електронного бізнесу носять фрагментарний

та однобокий характер. Переважна більшість праць присвячена питанню впровадження електронного урядування або електронної комерції без роз'яснення концептуальних відмінностей між ними та е-бізнесом та без окреслення співвідношення вказаних категорій. Серед вчених, які досліджували вказану проблематику, – О. Воробйова, І. Жилінкова, В. Г. Манус, Д. В. Макарьян, І. Свидрук, Н. Г. Скачков, А. Серго, М. І. Рассолов.

Виклад основного матеріалу. Електронне суспільство розширює свої межі з дивовижною швидкістю, адже, звернувшись до інформаційної мережі, можна отримати цілий спектр послуг. Широкі масштаби використання інформаційних технологій у комерційних і державних організаціях дозволяють говорити про електронізацію ведення бізнесу, управління ним та державою в цілому. Таким чином, електронна економіка та електронна держава стають невід'ємною частиною інформаційного, електронного суспільства та, по суті, взаємообумовлюють розвиток один одного та впливають на становлення інших е-сфер, таких як е-освіта, е-здоров'я, е-транспорт та ін.

Електронна економіка – це економічна діяльність, заснована на інформаційних технологіях, одним з аспектів якої є ведення електронного бізнесу (онлайн-бізнесу), електронні гроші, електронна комерція, електронний банк тощо. Електронна держава – це спосіб здійснення інформаційних аспектів державної діяльності, заснованої на використанні інформаційних технологій. Електронна держава являє собою використання інформаційних комунікаційних технологій для перетворення уряду з метою зробити його більш доступним для громадян, більш ефективним і більш підзвітним.

Питання електронного бізнесу, яке, власне, і є предметом даного дослідження, юридичною наукою практично не розглядалось, а основний обсяг досліджень припадає на проблеми впровадження та функціонування електронної комерції, часто необгрунтовано ототожнюючи вказані поняття [1]. Слід також відзначити відсутність як комплексного нормативно-правового регулювання питання впровадження е-бізнесу, так і загальнодержавної стратегічної програми та концепції його функціонування. Нормативно не визначено ані поняття, ані складові, ані напрями його розвитку, що, на нашу думку і породжує, по-перше, відсутність концептуального підходу до розуміння явища та, по-друге, зумовлює заміщення його спорідненими, нетотожними поняттями (електронна комерція, електронне урядування). Але все ж таки не можна обминути той факт, що окремі, фрагментарні, аспекти електронізації окремих бізнес-процесів усе ж таки отримали нормативне закріплення. Зокрема, йдеться про прийняття Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV [2] або ж зміни 2011 р. [3], внесені в Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI [4], якими передбачено зобов'язання публічних акціонерних товариств мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет (ч. 3 ст. 78 Закону) з обов'язковим розміщенням на ній визначеної інформації, наприклад, щодо проведення загальних зборів.

Досліджуючи питання співвідношення категорій «е-комерція» та «е-бізнес», доходимо висновку, що, попри досить часте їх поєднання, вказані категорії не є тотожними, хоча й корелюють одна з одною. Так, електронна комерція є аспектом е-бізнесу, його складовою частиною наряду з е-банкінгом, е-страхуванням, е-маркетингом, е-менеджментом. Аналіз зазначених складових дає змогу розглядати електронний бізнес двоєдино, як: а) засіб реалізації продукції через Інтернет (електронна комерція); б) засіб реалізації повноважень суб'єктів господарювання при здійсненні ними господарської діяльності в мережі Інтернет. Таким чином, під електронним бізнесом слід розуміти засіб господарського обороту, в межах якого господарська діяльність у цілому чи окремі її етапи переносяться у мережевий простір через електронний спосіб взаємодії.

На шляху впровадження електронного бізнесу та електронного урядування показовим для України є досвід Європейського Союзу з цього питання. Ще в 2003 р. Єврокомісією була прийнята Директива 2003/98/ЄС, яка визначає 20 базових державних послуг, які до 2010 р. держави Співтовариства в обов'язковому порядку повинні нада-

вати в електронному режимі. З них 12 націлені на громадян і 8 – на представників бізнесу. Приватні особи повинні мати можливість вирішувати наступні питання за допомогою Інтернету: 1) надавати податкові декларації та сплачувати прибутковий податок; 2) вести пошук роботи; 3) запитувати свідоцтва про народження чи шлюб; 4) подавати заяви на виплати всіх видів соціальних допомог; 5) подавати заяву про оформлення особистих документів / посвідчення особистості, водійські права тощо; 6) подавати заяву про оформлення техпаспорта автомобіля; 7) подавати заяву про дозвіл на будівництво; 8) подавати заяви в поліцію, повідомляти про протиправні дії, подавати офіційні повідомлення про дорожньо-транспортні пригоди; 9) використовувати громадські бібліотеки. На першій стадії користувач повинен мати можливість користуватися каталогами та пошуковими системами, надалі – бібліотеки повинні здійснювати поетапний переклад всіх своїх фондів в електронний формат; 10) записуватися в учбові заклади. У перспективі цей пункт повинен «розростися» до впровадження загальноєвропейських систем дистанційного навчання; 11) повідомляти про зміну місця проживання; 12) записуватися на прийом до поліклініки або лікаря.

Для бізнесу перелік електронних послуг виглядає таким чином: 1) подача звітності та оплата прибуткового податку; 2) адміністративні податки (заява, повідомлення, оплата); 3) податок на додану вартість (заява, повідомлення, оплата); 4) повна електронна реєстрація нового підприємства або ліквідація існуючого (у позасудовому порядку, що не пов'язано з банкрутством); 5) надання інформації в статистичні служби; 6) ліцензії на імпорт/експорт; 7) дозволи по лінії екологічних служб; 8) участь у конкурсі при здійсненні державних закупівель.

Ці двадцять пунктів є лише програмою-мінімум і ні в якому разі не обмежують зусилля держав ЄС зі створення електронних технологій в інших сферах. Крім того, Євросоюз прийняв розроблену урядом Нідерландів методику, відповідно до якої кожна служба в залежності від рівня її «електронної зрілості» може бути віднесена до чотирьох стадій: Перша стадія: просте надання інформації. Друга: взаємодія, наприклад «скачування» бланків заяв. Третя: взаємодія у двох напрямках (заповнення заяви та подача її в електронному вигляді в держслужбу). Четверта: здійснення повноцінних електронних операцій (вимога виконується в електронному вигляді або в електронному вигляді здійснюється платіж). При цьому потрібно зазначити, що не всі послуги можуть досягти четвертої стадії. Наприклад, операція з видачі паспорта може досягти лише третьої стадії, тому що

для отримання документа на руки громадянин повинен особисто з'явитися до відповідної державної установи [5].

У цілому Євросоюз приділяє сучасним інформаційним технологіям дуже велику увагу, вважаючи їх ключовим елементом конкурентоспроможності європейської економіки. Недарма в новому складі Єврокомісії на 2009–2014 рр. вперше з'явилася окрема посада європейського комісара у справах інформаційного співтовариства.

Попри очевидну необхідність становлення е-бізнесу в Україні, нормативного оформлення ведення та управління ним, проблема державного регулювання та політики у цій сфері стоїть гостро та є надактуальною. Так, представлена Президентом України «Стратегія реформ 2020» одним із перспективних напрямів розвитку визначає програму електронного урядування [6]. Коаліційною угодою 2014 р. [7] також передбачено необхідність впровадження електронного врядування (розділ VII, п. 2.5), реформування системи надання адміністративних послуг у рамках децентралізації та реформи публічного адміністрування (розділ VII), а також задекларовано створення сприятливого бізнес-середовища та залучення додаткових інвестицій. Кроком до цього відповідно до тексту Угоди має стати загальнодержавний широкосмуговий доступ до мережі Інтернет (розділ IX, п. 1.7).

Важливі кроки в напрямі розвитку е-урядування на сьогодні здійснюються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України спільно з Державним агентством з питань е-урядування України. Так, наприкінці січня 2015 р. на публічне обговорення було винесено документ, який містить перелік пріоритетних послуг для запровадження їх в електронній формі. Указаним переліком визначено приблизну кількість адміністративних та інших послуг за визначеними напрямками: державна реєстрація права власності на нерухоме майно, інших речових прав на нерухоме майно; державна реєстрація / припинення діяльності юридичної особи або фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, а також внесення змін / надання інформації з Єдиного державного реєстру; реєстрація декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки; ліцензування господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури; видача картки платника податків; видача довідок про сплату податків, подачу декларацій; видача дозволу на розміщення зовнішньої реклами; ліцензування у сфері телерадіомовлення та ін. [8].

У жовтні 2014 р. зроблені перші кроки на шляху до електронізації – Уряд України запровадив пілотні

електронні адміністративні послуги у сфері будівництва, які введені в рамках реалізації спільного проекту Державного агентства з питань електронного управління України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України (ДАБІ) та Координатора проектів ОБСЄ в Україні. На першому етапі реалізації проекту введені чотири пілотні електронні адміністративні послуги: реєстрація повідомлення або декларації про початок виконання підготовчих робіт та реєстрація повідомлення або декларації про початок виконання будівельних робіт [9].

Таким чином, можна зробити висновок, що державна політика у сфері електронного бізнесу на даному етапі носить фрагментарний характер з пріоритетною орієнтацією на питання впровадження е-урядування без чіткого усвідомлення різниці між ним та е-бізнесом, про що зазначалося автором попередньо. Але недооцінювати наявні спроби впровадження е-урядування не можна, оскільки це фактично є підґрунтям для становлення е-бізнесу в подальшому.

Найголовнішою метою державної політики у досліджуваній галузі є стимулювання розвитку послуг у сфері бізнесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Саме з цією метою і створено вищезгадуване Державне агентство з питань е-урядування, ключовими показниками ефективності роботи якого на 2015 р. визначено: а) впровадження в пілотну експлуатацію системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, підключення до неї 10 пріоритетних інформаційних урядових ресурсів; б) надання 10 пріоритетних послуг в електронній формі (з переліку 20 базових послуг для громадян та бізнесу, визначених Європейським Союзом); в) впровадження веб-порталу відкритих даних, представлення інформації з 5 пріоритетних інформаційних ресурсів органів влади у вигляді структурованих наборів даних для автоматичного оброблення; г) впровадження у пілотну експлуатацію веб-порталу електронної демократії та створення інноваційного центру розвитку е-урядування в Україні; г) розробку Концепції та запровадження Державної цільової програми розвитку електронного урядування «Електронна Україна 2020», затвердження програми інформатизації в усіх областях України [9].

У науковій літературі висловлюється думка щодо необхідності створення спеціального органу, який наряду з Державним агентством з питань е-урядування України буде формувати та реалізовувати політику у сфері електронного бізнесу та електронної комерції, стимулювати їх розвиток, сприяти формуванню податливого економічного та політико-правового середовища [1]. У рамках реформи державного управління в Україні відбува-

ється ліквідація великої кількості органів державної влади, тому створення Державного агентства з питань електронної комерції чи е-бізнесу (органу, чий повноваження, очевидно, певною мірою будуть дублювати сферу діяльності Державного агентства з питань е-урядування України) є малоімовірним. Доцільним, на думку авторки, може бути розширення сфери діяльності вищезазначеного Державного агентства з питань е-урядування на питання організації е-бізнесу та е-комерції в Україні.

Зазначимо, що існує певна методика, розроблена в ЄС для оцінки готовності урядів до надання послуг в електронному вигляді. Є цілий ряд критеріїв, наприклад: рівень проникнення Інтернету і параметри, що характеризують рівень комп'ютеризації; 20 базових класів послуг, наявність, відсутність і розвиненість яких оцінюється за певною методикою; рівень комп'ютерної освіти і т. д. Додамо, що держава має бути готова до впровадження е-бізнесу та е-урядування, більше того, робити кроки їм назустріч. Зокрема, йдеться про визначення стратегічних і тактичних напрямів у цій сфері, забезпечення спеціального нормативно-правового регулювання даного питання, а також реформування вже існуючих

законодавчих актів. Проблема має вийти з «декларативної» площини в площину «реальної» діяльності та політичної волі.

Висновки. Тож, важливість та актуальність впровадження електронного бізнесу та урядування як передумови та базису його функціонування є очевидними не лише для потреб електронного та інформаційного суспільства, а й для мети європейської інтеграції України. Аналіз розвитку е-бізнесу в Україні дає підстави стверджувати, що державна політика у цій сфері є фрагментарною, малоефективною та такою, що потребує подальшого формування та вдосконалення. Сучасні інформаційні технології як в державному управлінні, так і в бізнесі можуть створити своєрідний антикорупційний бар'єр через впровадження прозорих процедур, надаючи можливість контролю за наданням адміністративних та інших послуг, зробити їх більш якісними та мобільними – цей факт повною мірою актуалізує проведене дослідження та доводить перспективність окресленої проблематики в подальшому. Тому уможливлення ведення бізнесу в електронній формі є однозначно кроком назустріч суб'єктам господарювання, і роль держави в цьому процесі має бути керівною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова О. Основні механізми державного регулювання розвитку електронного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / О. Воробйова. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02%2813%29/12vorebu.pdf.
2. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 № 852-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
3. Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств : Закон України від 03.02.2011 № 2994-17 // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 35. – Ст. 344.
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
5. Єфремова К. В. Державна політика у сфері електронного бізнесу / К. В. Єфремова // Актуальні питання правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 листоп. 2014 р. / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібко. – Х. : НДІ ПЗІР, 2014. – С. 58–61.
6. Стратегія розвитку 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/2020/>.
7. Коаліційна угода 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://samopomich.ua/wpcontent/uploads/2014/11/Koaliciynna_uhoda_parafovana_20.11.pdf.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=23ed8ed7-6954-4a0195dc7dbe4b000c79&title=PerelikPrioritetnikhPoslugDliaZaprovadzheniaVElektronniFormi>.
9. В Украине теперь доступны электронные административные услуги в сфере строительства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://banker.ua/bank_news/govregulations/2014/10/21/1180471602/v-ukraine-teper-dostupny-elektronnye-adminuslugi-v-sfere-stroitelstva/.

Е. В. ЄФРЕМОВА

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА И ЭЛЕКТРОННЫЙ БИЗНЕС В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены вопросы государственной политики по внедрению на территории Украины электронного бизнеса. Определено понятие е-бизнеса в контексте его соотношения со смежными категориями «электронная

коммерция» и «электронное правительство», рассмотрено отличие указанных понятий. Исследованы отдельные аспекты европейского опыта создания электронного правительства. Автором рассмотрены существующие направления государственной политики в сфере е-управления и е-бизнеса и шаги, сделанные государством на пути к электронизации предоставления административных и других услуг, ведения бизнеса и управления им.

Ключевые слова: электронный бизнес, электронная коммерция, электронное правительство, государственная политика.

K. V. YEFREMOVA

STATE POLICY AND E-BUSINESS IN UKRAINE

Problem setting. Intensive and comprehensive development of the Internet makes it possible to talk about the formation of electronic society that partially or fully virtualize all aspects of life. The wide using of information technology in commercial and government organizations suggest talking about the electronization of business and state management. Thus, e-economy and e-government are becoming an integral part of the information, electronic society and, in fact, determine the development of each other and affect on the formation of other e-sectors, such as e-education, e-health, e-transport etc.

Analysis of recent research and publications. At the current stage, the legal researches in the field of e-business public policy are fragmented and have one-sided character. The majority of works devoted to the issue of implementation of e-government and e-commerce, without explanation conceptual differences between these categories and e-business. A. Vorobyova, I. Zhylinkova, V. G. Manus, D. V. Makaryan, I. Svydruk, N. G. Skachkov, A. Sego, M. I. Rassolov have been studied this problem.

Target of research. The purposes of the research are to study the nature of the «e-business» concept and to analyze the public policy in this sphere in the way of its development in Ukraine. To achieve this goal it is necessary to solve interrelated objectives: 1) to define the concept of e-business in the context of its relationship with the e-government and e-commerce concepts; 2) to study the European experience of computerization of business processes; 3) to analyze the current status of implementation of national state policy in the studying area.

Article's main body. Exploring the relationship between the categories of «e-commerce» and «e-business», we can conclude that these categories are not identical. E-commerce is an aspect of e-business, its integral part like e-banking, e-insurance, e-marketing, e-management. Analysis of these components makes it possible to consider a dual nature of electronic business: (a) the instrument of sales in the Internet (e-commerce); (b) the instrument of realization of entities powers in carrying out the economic activities in the Internet. Thus, e-business is the means of economic exchange where the economic activity wholly or partly transferred in the network space.

The author examines the European experience that is significant for Ukraine. The problem of public policy in the e-business field is popular and need legal framework. The article analyzes the positions of «Reform strategy – 2020» and the Coalition Agreement 2014. Both acts define e-governments' development with highest priority. Important steps have been taken by the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine and the E-government State Agency of Ukraine.

Conclusions and prospects for the development. Therefore, implementing of e-business and e-government in Ukraine is the essential condition for development the information society and European integration. Analysis of e-business in Ukraine gives reason to confirm that state policy in this area is fragmented, inefficient and needs further development and improvement.

Key words: e-business, e-commerce, e-government, state policy.